

70 aastat 1949. aasta märtsiküüditamisest

25. märtsi 2019 kuulutas Vabariigi Valitsus ühekordselt lipupäevaks, küüditatud inimeste ja nende lähedaste kannatuste mälestuseks heisati leinalipud.

1949. aasta 25. märtsil viis Nõukogude võim Siberisse rohkem kui 22 000 Eesti inimest, keda tembeldati „sotsiaalselt võõraks elemendiks“. Selle päeva puhul toimusid traditsioonilised mälestusüritused üle kogu Eesti - linnades, raudteejaamades, kus küüditatavad loomavagunitesse laaditi, mälestusmärkide juures.

Esimest korda kogunesid riigitegelased ja rahvas seda kurba tähtpäeva meenutama vastvalminud Maarjamäe kommunismiohvrite memoriaali.

Sõna võtsid Eesti Vabariigi president Kersti Kaljulaid, justiitsminister Urmas Reinsalu, Eesti Memento Liidu juhatuse esimees Arnold Aljaste ja Eesti Korporatsioonide Liidu esindaja Karel Paan.

Möte presidendi kõnest: *“Massiline vägi-vald rahulike elanike vastu oli okupatsioonirežiimi juurutamise küüniline vahend, sest hirm oli see, mis pidi kindlustama nende süsteemi kestmise. Süütuud inimesi nimetati „rahvavaenlasteks“, „bandiitideks“, „natsionalistideks“ või „kulakuteks“ ideoloogilistel ja propagandistlikel põhjustel, vaenu ja umbusu külvamiseks, julmade tegude õigustamiseks.*

Maailm püsib vaba ainult siis, kui me hoiame maailma vabana. Koos saame seista totalitaarse mõttelaadi taastulemise ja kõikehaarava julmuse vastu. Saame seista ühiskonna eest, kus keegi ei tunneks hirmu.”

Palvuse pidas EELK peapiiskop Urmas Viilma. Asetati pärjad ja süüdati küünlad. Mälestuskoridoris avati pärast memoriaali valmimist teatavaks saanud 200 ohvrile neli nimetahvlit ja mälestusplaat teadmata kadunud ohvritele.

Tallinnas olid kõik oodatud Vabaduse väljakule mälestusküünlaid süütama. Vabaduse väljakule oli maha märgitud Eesti kaardikontuur, millele olid kantud raudteeliinid, kust saatuslik teekond alguse sai. Eestis harva



Maarjamäe kommunismiohvrite memoriaali juures.

Fotod: Heidi Tooming

kasutatava lasertehnoloogiaga kuvati Tallinna linnavalitsuse seinale märtsiküüditamise lugu. See emotsionaalne audiovisuaalne teos andis aimu, kui ootamatu ja julm oli küüditatutele osaks saanud ülekohus. Öhtu vältel olid animatsiooni kõrval kuvatud küüditatute nimed. Kuues keeles anti 1949. aasta märtsis toimunud ka lühitülevaade.

Mälestuspäeva öhtul värvus endine Pata-

rei vangla, totalitaarse režiimide kuritegude üks sümbolitest, mere poolt punaseks, paistes kaugele hoiatava mälumajakana.

Mälestuspäeva korraldasid Inimõiguste Instituut, Eesti Mälu Instituut, Tulipisar, Eesti Memento liit, Eesti Üliõpilaskondade liit ja Justiitsministeerium.

2019. aastal tähistasime

14. juunil mälestasime enam kui 10 000 inimest, kes langesid 1941. aastal juuniküüditamise ohvriks.

Leinapäev algas traditsioonilise kogunemisega Linda kuhu juures.

Keskpäeval oli mälestushetk Vabadussõja võidusamba jalamil, kus pärja asetaski justiitsminister. Samal ajal täitsid väljaku tuhanded "pisarad" ehk helesinised õhupallid.



Riiklik mälestustseremoonia toimus Maarjamäel Kommunismiohvrite memoriaalil.

„Juuniküüditamine on muutunud kõigi varasemate ja hilisemate nõukogude võimu kuritegude ja nende ohvrite sümboliks. Seejärel on meil täna põhjus ja lausa kohustus meenutada kõiki kommunismi ohvreid. Küüditamiste, tapmist, vangistamiste ja teiste repressioonidega ei võidelnud nõukogude liit ainult meie riigi, vaid kogu eesti rahva, keele ja kultuuri, meie tuleviku vastu. Selleks, et kunagi enam ei sünniks vaba Eesti riiki,“ rääkis tseremoonial justiitsminister Raivo Aeg.

„Täna on leinapäev, kuid sellest hoolimata võime me seista siin kommunismiohvrite memoriaali juures püstipäi ja uhkelt. Tuhanded küüditatud jäid Siberisse, kuid Eesti tuli tagasi. Meie pisike, kõigest miljoniline rahvas osutus tugevamaks kui maailma kõige jubedamad hirmuvalitsused,“ ütles minister.



Kõnelesid ka riigikogu esimees Henn Põlluaas, Memento liidu juhatuse esimees Arnold Aljaste ja Eesti korporatsioonide liidu esindaja. Mälestuspäeva pidas EELK peapiiskop emeeritus Andres Põder. Pärjad asetaski memoriaali jalamile riigikogu

esimees, diplomaatiline korpus, Tallinna linn, Memento Liit ja Eesti Mälu Instituut.

Kell 20 toimus Maarjamäel kommunismiohvrite memoriaalis juuniküüditamise aastapäeva puhul Eesti Mälu Instituudi korraldatud vabaõhukontsert "Minevik.Olevik.Igavik"



President Konstantin Pätsi mälestuspäev Metsakalmistul 30. juulil.
Fotod: Heidi Tooming

Eesti Vabadusvõitlejate Liidu tegevus 2019. aastal

Möödunud aastal võtsime osa kõikidest Eesti Kaitseväge seotud ning rahvuslike tähtpäevade tähistamisest. 3. jaanuaril oli Vabadussõjas võidelnute mälestuspäeva tseremoonia Reaalkooli juures ja hiljem Kuusalu kalmistul. 2. veebruaril toimus Tartu rahu 99. aastapäeva tähistamine Estonias. Kindral Ernst Põdderi 140. sünniaastapäeva mälestati Kaitseväge kalmistul.

12. veebruaril toimus Viimsis sõjamuuseumis traditsiooniks saanud konverents, mis oli pühendatud kindral Johan Laidoneri 135. sünniaastapäevale. Seekord tegi päevakohase ettekande Kaitseväge juhataja kindralmajor Herem. Vabadusvõitlejad osalesid Eesti Vabariigi 101. aastapäeva paraadil ning presidendi, peaministri, kaitseministri ja justiitsministri vastuvõttudel.

Veteranide päeva tähistasime 23. aprillil Eesti Sõjameeste Mälestuskirikus Toris ja Jüriöö pargis.

8. mail möödus Teise maailmasõja lõppemisest Euroopas 74 aastat ja vabadusvõitlejad võtsid osa mälestustseremooniast Kaarli kirikus.

1949. aasta märtsiküüditamise mälestustseremoonial osalesime Tallinnas, Eesti Lipu päeval 4. juunil Toompeal ning 1941. aasta juuniküüditamise leinapäeval 14. juunil Värskas hukkunud ohvitseride mälestusmärgi juures.

Võidupühal 23. juunil toimus Toris iga-aastane Võidutule süütamise tseremoonia Eesti Sõjameeste mälestuskirikus.

Eesti vabadusvõitlejate esindus võttis osa Lätis toimunud Võnnu lahingu 100. aastapäeva paraadist Cesises.

26. juunil 2019 avati pidulikult Tondi sõjakooli juures mälestusmärk 1311 Eesti ohvitseri nimega. Need ohvitserid õppisid Tondi sõjakoolis ja langesid võitlustes Eesti vabaduse eest või siis hukkusid kommunistiohvritena vangistuses. Mälestusmärgi üks algatajatest oli kolonel-leitnant Jaak Haud, kes pikaajalise uurimuse tulemusena andis välja raamatu mälestusmärgile kantud ohvitseride saatusest. Raamat "Asitõendid 1939-1941" fikseerib ka militaarkahjud, mida Eesti Kaitseväge varade röövimisega 1940. aastal põhjustasid nõukogude okupatsioonivõimud.

Eesti Vabadusvõitlejate Liidu 26. aastakokkutulek toimus seekord 29. juunil Hiiumaal ja selle korraldajaks oli Hiiumaal Vabadusvõitlejate ja Represseeritute Ühen-



Peaministri vastuvõtt Stenbocki majas 27. veebruaril 2019

dus. Eesti Õhuväe 100. aastapäeva pidulik tähistamine toimus juulikuus Ämaris. Rohkearvulisele publikule jätsid sügava mulje sõjaväelendurite demonstratsiooninimesed, millest võtsid osa ka mitme riigi, meie liitlaste lendurid.

20. Eesti Diviisi Veteranide Ühendus korraldas 27. juulil Sinimägede lahingute 75. aastapäeva puhul mälestustseremoonia Grenaderi mäel ja konverentsi. Eesti iseseisvuse taastamise päeva 20. augustil tähistasime Toris Eesti Sõjameeste mälestuskirikus.

Kommunismi- ja natsismiohvrite Euroopa mälestuspäeva 23. augustil tähistasime Maarjamäel Kommunismiohvrite memoriaalis.

Vaba Eesti päeva üritused toimusid 30. augustil Justiitsministeeriumis Tamme saalis, kus autasustati Vabaduse Tammepärja aumärgiga 2019. aasta laureaate. Justiitsminister Raivo Aeg andis üle 36 aumärki teenekatele Eesti vabaduse eest võidelnutele ja ka neile, kes on silmapaistvalt osalenud Eesti riigikaitse arendamisel. Autasustatute seas oli mitmeid vabadusvõitlejate ühenduste liikmeid. Vabadusvõitlejad on osalenud Soomepoiste Pärimusühingu korraldatud mälestusüritustel Metsakalmistul, Rootsi Mihkli kirikus ja Muuksi linnamäel.

22. septembril oli Porkuni lahingu 75. aastapäeva mälestusteenistus Vistla memoriaalkalmistul ning toimus konverents Porkuni koolis.

Vastupanuvõitluse päeval oli mälestusüritus Metsakalmistul Otto Tiefi valitsuse kenotaafi juures.

Novembris oli kaitseministri vastuvõtt Lauluväljakul Kaitseväge aastapäeva puhul. Vabadussõja alguse aastapäeva 28. novembril meenutasime mälestusüritusega Kaitseväge kalmistul Tallinnas ja Eesti Sõjameeste mälestuskirikus Toris.

1. detsembril mälestasime Tondipoiste mälestussamba juures 1924. aasta kommunistliku mässukatse mahasurumisel langenud sõjakooli kadette. Vabadussõjas langenud Briti mereväelasi mälestasime Kaitseväge kalmistul ning aasta lõpul Põrgupõhja punkrilahingus Vigalas langenud metsavendi.

Kõik aasta jooksul toimunud üritused on talletatud ajaloo tarbeks foto- ja videomaterjalidena Aare Hindremäe poolt. Tartu vabadusvõitlejate ühendus pani kokku ja kirjastas Georg Vissaku mälestused sõjaaasta-tel 1943-1947.

Tuleva aasta alguses on ilmumas sõja-aegse lennuväelase Paul Ehatu seni avaldamata mälestused. Kõigil Eesti kaitseväge seotud ja rahvuslikel üritustel on alati olnud väljas Jakob Westholmi Gümnaasiumi riigikaitse suuna õppursõdurite liputoimkond. Tuleval aastal loodan, et jätkame sama aktiivselt meie põhikirjaliste eesmärkide täitmist.

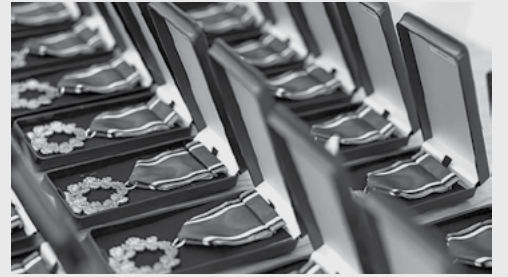
Soovin kõikidele kaasvõitlejatele ja koostööpartneritele teguderohket 2020. aastat!

Tiit Põder

Eesti tunnustab ja tänab

30.08.2019 tunnustas justiitsminister Raivo Aeg Vabaduse Tammepärja aumärgiga 36 inimest, kellel on väärilisi teeneid Eesti riigi ja rahva ees.

Tunnustuse pälvinate hulgas on Eesti kaitselahingutes osalenud veteranid, endised metsavennad, vastupanuvõitlejad ja õigusvastaselt repressseeritud. Samuti tunnustas justiitsminister oma otsusega Eesti vabadusvõitluse ja vastupanuliikumise mälestuse jäädvustajaid. Nende hulgas on metsavendluse mälestuse hoidjad, mälestiste rajajad, mälestuspäevade korraldajad ja isamaalise kasvatuse arendajad. Eesti Vabariigi juubeliaastal 2018 pälvis Vabaduse Tammepärja aumärgi 129 inimest.



Justiitsminister Raivo Aeg ütles Vabaduse Tammepärja üleandmisel:

Austatud vabadusvõitlejad ja vastupanuliikumise osavõtjad! Kallid sõbrad!

Täpselt nädal tagasi meenutas kogu Euroopa 80 aasta möödumist Molotovi-Ribbentropi paktist. See kuritegelik sobing hävitas miljoneid inimesi. Eestile tõi kahe timuka kokkulepe kaasa iseseisvuse kaotuse ja enam kui pool sajandit kestnud okupatsiooni. Me jäime kahe verise vesikivi vahele ja kaotasime mitte ainult vabaduse, vaid ka peaaegu viiendiku oma rahvast.

Kuu aega pärast Hitleriga sõlmitud kokkulepet surus Stalin Eestile peale baaside lepingu ja 18. oktoobril 1939 tulid Vene väed üle piiri Eestisse. Kulus peaaegu 55 ränka aastat, enne kui meie lapsed said taas kooli minna vabal maal, kus polnud enam võõraid sõdureid.

Nende 55 aasta jooksul tuli meie rahval üle elada jubedusi, mille kirjeldamiseks polnud eesti keeles varem sõnugi. 80 aastat tagasi ei teadnud eestlased, mida tähendavad küüditamine ja koonduslaager.

Kuid ka kõige hirksamate sõnadega pole võimalik kirjeldada neid ebainimlikke õudusi, mida meie rahval on tulnud üle elada. Nõukogude võim ei võidelnud ainult meie riigi vastu. Võideldi meie keele, kultuuri ja kogu meie rahva vastu. Võideldi meie tuleviku vastu. Selleks, et enam kunagi ei sünniks Eesti riiki.

Aga läks vastupidi. Meie rahva vabadusiha võitis võigivalla. Nõukogude Liit on ammu ajaloo prügikastis, kuid Eesti elab. Meie pisike rahvas osutus tugevamaks kui maailma kõige jubedamad hirmuvälitsused.

Et see nii läks, selles on suuri teeneid kõigil vabadusvõitlejatel: metsavendadel, soomepoistel, kaitselahingute veteranidel, vabadusvõitluses osalenud koolilaste põrandaaluste ühenduste liikmetel, okupatsiooni vastu vaba sõnaga võidelnud dissidentidel.

Ärgem unustagem, et nädal tagasi, 23. augustil möödus 40 aastat ka meie vastupanuliikumise ihest kõige eredamast ja tähtsa-

mast sündmusest, Balti apellist. Sellele julgele läkitusele, milles nõuti Balti riikidele vabadust, kirjutas koos leedulaste ja lätlastega alla ka neli eestlast: Enn Tarto, Mart Niklus, Endel Ratas ja Erik Udam. Nad teadsid, et nad maksavad selle appikarje eest vabadusega ja võibolla isegi eluga, kuid nad ei löönud kartma.

Kallid sõbrad!

Viimane Vene sõdur lahkus Eestist 31. augustil 1994. Sellest päevast möödub homme 25 aastat. Seda võidupäeva – okupatsioonivägede lahkumise ja Eesti patriootide võidupäeva – me olemegi kogunenud täna siia Tamme saali tähistama.

Ma otsustasin selle võidupäeva puhul autasustada Tammepärja aumärgiga 36 vabadusvõitlejat ning vabadusvõitluse ja vastupanuliikumise mälestuste jäädvustajat. Kõik nad on andnud oma panuse meie rahva hüvanguks mitte töökohustuse tõttu, vaid vabatahtlikult, armastusest ja truudusest Eesti riigi vastu.

Kuid täna neid aumärke üle andes tahan ma meeles pidada ja kogu südamest tänada mitte ainult aumärgi saajaid, vaid kõiki Eesti patrioote ja vabadusvõitlejaid, kes ei murdunud ränkades katsumustes. Paljudele neist polnud kahjuks antud võimalust näha vaba Eestit.

Mõelgem täna siin siis ka kõigile neile, kelle viimne puhkepaik on võõral külmal maal nimetus hauas; kõigile neile, kes on arreteeritud ja teadmata kadunud; kõigile neile, kes võõrvõimude poolt mobiliseeriti ja surma saadeti; kõigile neile, kelle hauaplatsegi me ei tea ega suuda leida.

Head sõbrad!

Kogu eesti rahvas on uhke selle üle, millega te olete hakkama saanud! Te olete kangelased! Ja meie ühine kohus on teha kõik selleks, et rahvas oma kangelasi ei unustaks; et meie lapsed ja lapselapsed teaksid, millist hinda on nende vanemad maksnud vabaduse

eest, mis praegu tundub nii enesestmõistetav. Soovin teile tugevat tervist ja ilusat võidupäeva jätku! Hinnakem ja armastagem oma riiki ja kaitskem seda kõikjal! See on parim, mida me saame teha kodumaa vabaduse eest võidelnute mälestuseks!

Elagu Eesti!

Vabaduse Tammepärja aumärgi kavalerid 2019

Taivo Möller on Põlvamaa vabadusvõitlejate ühenduse juhatuses esimees. Ta on Kaitseliidu Põlva maleva asutajaliige ja Kuperjanovi pataljoni taastaja.

Robert Nagel on kaitseleitlane ja eestluse hoidja. Tema eestvõtmisel püstitati 23. juunil 2019 Eesti Vabariigi ja Kaitseliidu 100. aastapäeva auks Iisakusse Alutaguse vabadusvõitlejate mälestusmärk.

Jüri Uppin on Kaitseliidu Tallinna maleva meredivisjoni liige. Ta osaleb aktiivselt noorsoo isamaalises kasvatuses, on rajanud muistse vabadusvõitluse mälestuse jäädvustamiseks Jüriöö pargi.

Marek Nummu on Eesti vabadusvõitlejate Tallinna ühenduse juhatuses aseesimees. Ta osales 1991 Toompea kaitsmisel, on käinud missioonil Iraagis ja Bosnias, korraldab sõja-aegsete Eesti lennuväelaste ühenduse tegevust. **Malle Annus** on aktiivne okupatsiooniaja mälestuste koguja ning 100 tamme pargi rajamise aktivist.

Mare Tammerand kogub küüditamismälestusi ja küüditamisteemalisi esemeid ning tutvustab neid kodumuseumis.

Peeter Klausen on teenekas piirikaitse ja ning endine Põhja-Tallinna Kodukaitse divisjoni ülem, osaleb aktiivselt piirivalve ohvitseride kogu töös.

Lembit Muuga on Tartu vabadusvõitlejate ühenduse liige, ta sõdis 1944 piirikaitserügemendis. Vastupanuliikumise Sini-Must-Valge liikmena mõisteti 10 aastaks vangilaagrisse.

Georg Vissak on Tartu vabadusvõitlejate ühenduse liige. Teenis 1942-1943 mereväes ja 1944 sõdis piirikaitserügemendis lahingutes Tartu all.

Hillar Tassa on Tartu vabadusvõitlejate ühenduse liige. Ta oli allohvitserina tegevteenistuses aastail 1941-1944 ja hiljem Relvastatud Võitluse Liidu liige. Vastupanuliikumise eest mõisteti 10 aastaks sunnitöölaagrisse.

Raimond Lunev on Eesti reservohvitseride kogu liige ja Lääne osakonna esimees. Kapten Lunev on Kaitseliidu taastaja Läänemaal. **Aksel Heidemann** on Kaitseliidu taastaja Läänemaal, Risti malevkonna liige. Ta on pühendunud vabadusvõitluse ja vastupanuliikumise mälestuse jäädvustamisele.

Aavo Väli on Kaitseliidu Rapla maleva Märjamaa üksikkompanii pealik, Eesti eruohvitseride kogu ja vabadusvõitlejate liidu Rapla ühenduse liige. Ta on metsavendluse uurija ning osaleb aktiivselt noorte isamaalise kasvatus arendamisel.

Valjo Tooming on Kaitseliidu Rapla maleva pealik. Ta on ka Tallinna Realkooli riigikaitse õpetaja ning on pühendunud noorte isamaalise kasvatus arendamisele.

Mart Reino on Kaitseliidu Lääne maleva Hiiumaa malevkonna pealik, Kaitseliidu keskkogu ja vanematekogu liige. Ta osaleb aktiivselt Eesti Vabariigi taastamisel, aitas koostada riigikaitse valdkonna õigusakte, Vabadusvõitlejate ja represseeritute Hiiumaa ühingu juhatuse liikmena korraldab isamaalisi üritusi.

Helve-Esta Sillamaa on Vabadusvõitlejate ja represseeritute Hiiumaa ühingu juhatuse liige ning tegutseb aktiivselt kõigi Hiiumaal toimuvate isamaaliste ürituste korraldamisel.

Hanno Tamm alustas okupatsiooniajal vastupanuvõitlust, kui tähistas Porkuni lahingus langenute hauad vaskristidega, nüüd hoolit-

seb ta mälestuspaiga ja Vistla memoriaali eest. **Jaak Haud** on sõjateaduste ja kasvatusteaduste magister, Tallinna aukodanik. Ta on andnud välja hulga sõjandus- ja julgeolekuteemalisi raamatuid. Tema eestvedamisel püstitati memoriaal Tondi sõjakooli ohvitseridele, kes hukkusid okupatsioonides.

Elmo Nelk on Võrumaa sõjameeste ühenduse juhatuse liige, kaitseliidu Võrumaa maleva taastaja.

Linda Kõiv on Võrumaa sõjameeste ühenduse kauaaegne liige. Ta peab juhatuse liikmena korras ühenduse asjaajamise.

Jaen Teär on Saaremaa vabadusvõitlejate ühenduse juhatuse esimees, Kaitseliidu Saaremaa maleva taastaja. Ta on ka Saaremaa metsavendluse uurija ning vastupanuliikumise mälestuse hoidja.

Heino Salumaa on Saaremaa vabadusvõitlejate ühenduse liige. Ta võitles 1951. aastani metsavennana okupatsioonirežiimi vastu. Mõisteti aastateks vangilaagrisse.

Vaike Kupper on endise poliitvangide Loode-Eesti ühingu ja õpilasvabadusvõitlejate ühingu pikaegne liige. Ta abistas metsavendi juba lapsena. Alaealine Vaike mõisteti kümneks aastaks range režiimiga vangilaagrisse.

Rein Viira on Eesti sõjameeste Pärnu ühenduse aktiivne liige. Ta on olnud eestluse edendaja Rootsis. Tegutseb Eesti sõjameeste mälestuskiriku juures ning arendab Eesti ja Rootsi ohvitseride koostööd.

Leho Lõhmus on sõjaajaloo uurija ning arvukate ajalooramatute autor. Ta on olnud Nõmme malevkonna kaitseliitlaste abiline, aidates korraldada Vabadussõjas langenute hauad ning korraldades mälestusüritusi.

Rein Puudersell on Kaitseliidu taasasutaja ning Valgamaa maleva auliige, aktiivne kogukonnajuht ja muinsuskaitse eestvedaja,

aitas taastada Lüllemäe vabadussammast **Rannar Kerge** on Jõgeva vabadusvõitlejate ühenduse juhatuse esimees, Kaitseliidu taasasutaja ning Jõgeva Vabadussõja mälestussamba taastaja.

Ants August Nurk on Jõgeva vabadusvõitlejate ühenduse juhatuse liige, Kaitseliidu Jõgeva maleva taastaja ning selle esimene pealik.

Einar Juuse on Kaitseliidu Jõhvi malevkonna endine pealik ning Eesti vabadusvõitlejate Ida-Virumaa ühenduse juhatuse liige. Ta korraldab Ida-Virumaal isamaalisi mälestuspäevi.

Hans Pappel on Eesti Relvagrenaderide Diviisi Veteranide Ühingu juhatuse liige. Ta võitles 1944. aastal Eesti kaitselahingutes. Oli Venemaal sõjavangis.

Alfons Jakobson on Kaitseliidu taaslooja Järvamaal. Korraldab noorte isamaalist kasvatus.

Ants Kalam on Kaitseliidu taastaja, Sakala maleva auliige, Karksi malevkonna esimene pealik.

Arvo Pede on Kaitseliidu liige, kohaliku elu eestvedaja ning isamaaliste ürituste korraldaja. On pühendunud vabadusvõitlejate ja vastupanuliikumises osalenute mälestuse hoidmisele ja edasiandmisele.

Eino Elmend on Memento Valgamaa ühenduse asutajaliige ja juhatuse liige. On andnud suure panuse Eesti vabadusvõitluse ja vastupanuliikumise mälestuse jäädvustamisesse.

Henn Sokk on Järvamaa muuseumi sõprade seltsi juhatuse liige. Ta on ajaloo jäädvustajana avaldanud raamatuid Järvamaast ning Järvamaa kaitsepataljonist Vabadussõjas.

Tiina Tojak on Eesti Sõjahaudade Hoolde Liidu tegevdirektor. Tema eestvedamisel on tähistatud ja korraldatud matmispaiku ning taastatud mälestusmärke. Ka on ta uurinud ja tutvustanud Eesti sõjaajalugu.



Vabaduse Tammepärja aumärgi saajad.

Foto: Justiitsministeeriumi fotokogu.

Sihtasutuse Eesti Represseeritute Abistamise Fondi (ERAF) tööst 2019. aastal

2019. aastal jätkusid Eesti Vabariigi 100. aastapäevale pühendatud pidulikud üritused, mis kestavad kuni Tartu Rahu 100. aastapäevani 2. veebruaril 2020. Sihtasutus ERAF sai Justiitsministeeriumiga sõlmitud lepinguga sel eesmärgil riigieelarvest täiendavalt väga tugeva lisatoetuse. Põhirõhk oli mälestuse jäädvustamise projektidel ja aktiivsel tegevusel riiklikel üritustel. Pärast mälestusväärset Kommunismiohvrite memoriaali avamist Maarjamäel 23. augustil 2018 sai tähtsaimaks objektiks eesti rahva omaalgatuse korras alates 1989. aastast alustatud Pilstvere Genotsiidiohvrite Memoriaal. Fondi toetus memoriaalile kasvas 2019. aastal vähemalt 4-5 korda.

Justiitsministeeriumiga sõlmitud lepingu järgi saime 2019. aastal tegevuskuludeks eraldada soodustatud isikutele, meie kümnele organisatsioonile toetusi kokku 233 000 eurot.

Tegevustoetused võimaldasid meie organisatsioonidel aktiivselt osaleda meie leinapäevade ja riiklike tähtpäevade tähistamisel ning elavdada ühingu liikmete ühistegevust. Möödunud aastal tähistasime Eesti Memento Liidu 30. aastapäeva mitmete üritustega ja üks meeldejäävaim meie liikmetele oli pidulik presidendi vastuvõtt suvel Kadrioru roosiaias. 23. augustil 2019 toimunud traditsioonilise Memento organisatsioonide Pilstvere aastakokkutulekuga tähistati samuti 30 aastat kestnud ühistegevust okupatsioonikuritegude uurimisel ja kannatanute mälestuse jäädvustamisel.

1949. aasta märtsiküüditamisest möödus 70 aastat ja oli mitmeid üritusi. Kunstirühmituse SLED kunstiprogramm üle Eesti oli omapärane ja hästi korraldatud. 9 kunstniku näitus „Siberi lapsepõlv. 70 aastat märtsiküüditamisest“ korraldati Eesti 16 raudteejaamas. Nendest raudteejaamadest väljusid märtsikuus 1949 Siberisse loomavagunitest koostatud rongid enam kui 22 000 genotsiidiohvriga. Dokumentide järgi igaveseks ajaks Siberisse saadetud ohvriteks olid naised, lapsed ja vanurid. Ajavahemikul 25.03. – 14.06.2019 korraldas rühmitus SLED lisaks näitustele mitmeid filmilainastusi ja muid üritusi. Koos meie fondiga toetasid suurepäraselt programmi mitmed omavalitsused, Eesti



Mälestusmärk kommunismiohvritele Põlvas.

Foto: ERAF-i kogu

Kultuurkapital, Eesti Rahvuskultuuri Fond, Eesti Üliõpilaste Toetusfond jt. Kokkuvõttes andis kunstiprogramm tänasele põlvkonnale tõese ülevaate massirepressioonide olemusest ja ohvrite saatusest alates külmast küüdirongist kuni kojujõudnuid tabanud eluraskusteni kaudu igatsetud kodumaa.

Teiseks fondi eesmärgiks on olnud nende projektide ja tegevuste toetamine, millega jäädvustatakse okupatsiooniaastate sündmusi: vastupanuvõitlust, massirepressioone jt okupatsioonivõimu kuritegusid. Selliseks valdkonnaks on olnud uurimistööd, mälestusmärkide püstitamine, matmispaikade tähistamine ja hooldamine, raamatute ja meie organisatsioonide trükiste väljaandmine. Nende projektide toetuseks saime 2019. aastal kasutada 195 000 eurot.

Mälestusmärkidest tuleb nimetada: Pilstvere memoriaalis lisandunud mälestussambaid poliitvangidele ja Põlvamaa okupatsiooniohvritele. 75 aasta möödumist suurest põgenemisest Läände 1944. aasta sügisel tähistab nüüd vastupanuvõitluse päeval, 22. septembril 2019 avatud mälestusmärk paadipõgenikele Läänemaal Põgaril. Murtud Rukkilille Ühingu rajatud mälestuskompleksi *Hävitatud Kodu* täiendab sellel suvel avatud *Vaikuse Karje* skulptuurigrupp. MTÜ Siberi Lood järjekordse Krasnojarski

kraisse tehtud uurimisreisi tulemusena paigaldati augustikuus seal säilinud kalmistutele mälestusmärgid hukkunud eestlastele. Need on kalmistud Krasnojarski kraisis Balahta, Šarõpovo ja Tuluni rajoonides.

Toetati Jõgeva ohvrite mälestuspargi edasiarendamist ja paigaldati mälestuskivi ohvritele. Toetati Purkse Hiiemäe leinapargi, Eesti Vabadusvõitlejate Liidu Metsakalmistu ning Eesti Memento Liidu Metsakalmistu matmispaikade hooldamist. Viru-Jaagupi kirikusse paigaldamiseks valmistati mälestustahvlid kommunismiohvritele. Põlvas alustati küüditamise ohvrite mälestusmärgi püstitamist. Monumendi autor on tunnustatud kunstnik Jaak Soans.

Fondi toetusel avaldatud trükistest ilmus ERRB raamat "R-8/2 *Kommunismi kuriteod Eestis. Lisanimestik 1940-1990*". Eesti Eruohvitseride Kogu ja meie fondi toetusel avaldati raamat *"Asitõendid 1939 – 1941. Nõukogude okupatsiooniga Eesti sõjajõududele tekitatud inimkaotused ja materiaalsed kahjud*". Autor Jaak Haud teeb kokkuvõtte kõigist senistest uurimustest Eesti ohvitseride inimkaotuste kohta ja need Tondi Sõjakooli ohvitserid on nüüd jäädvustatud suvel avatud Tondi memoriaalseinal. Raamatu teine osa esitab hästi dokumenteeritud ülevaate militaarkahjust, mida põhjustas Nõukogude okupat-



Vabariigi presidendi Kersti Kaljulaidi vastuvõtt represseeritutele presidendi roosiaias.
Foto: Presidendi Kantselei fotokogu

sioonivõim Eesti Kaitseväge varade röövimisega. Raamatus esitatud dokumendid ongi vastuvaidlematud asitõendid okupatsioonikahjustest. Soome ja Saksa armees võidelnud sõjameestest on ERRB liikmed kokku pannud teise nimekirjaraamatu R-15: "Eestlased Soome ja Saksa sõjaväes 1940 - 1945", mis on trükki antud. Järvamaa SA Ajakeskus Wittenstein andis välja juuniküüditamise ning märtsiküüditamise ohvrite mälestuste raamatu "Ära. 34 Järvamaa pere Siberi-tee." Ilmusid raamatud "Kaduvad mälestused" ja Viljandi Memento luuleraamat "Ära väsi". Trükivalmis on Harjumaa mementolaste kolmas mälestuste raamat "Meie lood 3" ja Memento Tallinna Ühenduse toetusel Tiina Kurnimi raamat „Sõrve rahva elukeerdkäigud.“ Eesti Vabadusvõitlejate Liidu toimetamisel ja toetusel on ilmunud Georg Vissaku sõjamälestused aastail 1941 - 1945 ja Arvo Raudsepa samateemaline raamat „Meenutusi aastatest 1943 - 1947“. Veel on ilmunud Paul Ehatu mälestusteraamat Eesti sõjaväelenduritest. Möödunud aastal tähistati pidulikult Eesti lennuväe 100. aastapäeva ja see raamat kirjeldab Teise maailmasõja aastaid.

Meie organisatsioonide infolehtedest ilmusid vabadusvõitlejate "Vaba Sõna" neli numbrit nr. 29-32; Memento Teataja nr. 30 ja 31, organisatsiooni Jõgevamaa Represseeritud ajaleht Ešelon nr. 6, Murtud Rukkilille Ühingu ajaleht Rukkilill nr 27, 28, 29, Alutaguse Memento infoleht ja ilmunud on sihtasutuse infoleht Priius nr 21. Mitmesuguste trükiste seas toetab fond pidevalt ajakirja



16. märtsil esitles Paide Raekojas raamatut "Ära. 34 Järvamaa pere Siberi-tee" Laupa kooli direktor, ajaloolane ja ajakirjanik Kaarel Aluoja. Foto: Merle Rüütel

Kultuur ja Elu, sest ajakirjas avaldatakse materjale okupatsioonivõimu vastu võidelnutest, selle võimu all kannatanud inimeste saatusest ning ajaloolistest sündmustest neil karmidel okupatsiooniaastatel. See info aitab säilitada meie rahva ajaloolist mälu.

**Sihtasutuse ERAF juhatuse liige
Peep Varju**

Üleskutse rahvusvahelise kohtu moodustamiseks

Üle 200 Euroopa poliitiku, kultuuri-, haridus- ja avaliku elu tegelase allkirjastasid üleskutse moodustada rahvusvaheline kohtus kommunistliku ideoloogia ja selle alusel loodud režiimide kuritegelikeks ja inimvaenulikeks tunnistamiseks. Eesti Mälu Instituudi juhatuse liige Sandra Vokk ühines asutuse nimel algatusega.

Rahvusvahelise ettevõtmise eestvedajaks on Renato Cristin (Trieste Ülikool, Itaalia), lähtudes hiljuti meie seast lahkunud endise nõukogude dissidendi Vladimir Bukovski (1942-2019) ideest, et kommunism peab saama lõpliku ajaloolise ja moraalse hukkamõistva hinnangu nagu on saanud õigustatult natsism Nürnbergi tribunali (1945–1946) töö tulemusel.

„Eestis me teame hästi, et kommunismil on natsionaalsotsialismiga rohkem ühist kui erinevat. Paraku on vaid üks kahest inimsust ja vabadust maha salgavast ideoloogiast rahvusvaheliselt hukka mõistetud. Inimesed, kes kommunismi kuritegelikkust olemust erinevatel põhjustel tunnustada ei taha, kaitsevad seda kui õilist ideed, mida on korduvalt valesti teostatud. Ent ideedel on tagajärjed. Ligi 100 miljonit ohvrit üle maailma on rohkem kui piisav tõestus sellest, et kommunistlik ideoloogia on surmav,“ sõnas Sandra Vokk.

Ta lisas, et Eesti annab oma panuse Rahvusvahelise kommunismiohvrite mälestusmuuseumi rajamisega Tallinna Patarei vanglasse, kus leiavad kajastust kõikide punaterrorit kogunud rahvaste lood.

Rahvusvahelises pöördumises seisab: „See ideoloogia on maailmas endiselt elujõuline, nii avalikult kommunistlikes riikides ja erakondades kui ka poliitilise mõtlemise ja vaimuelu selles osas, mis püüavad kommunismi kuritegusid pisendada ja kustutada, justkui oleks olnud tegemist hea ideega, mis paraku langes kokku ühe jõhkra režiimi tõusuga teise järel ning seda aastakümnete vältel ja mitmel kontinendil.“

Rohkem kui 200 allakirjutanu seas on teiste hulgas Antonio Tajana (Euroopa Parlamendi endine president ja praegune liige), Mart Laar (endine Eesti peaminister, Eesti Panga nõukogu esimees), Vladimir Kara-Murza (Boriss Nemtsovi fondi esimees, Venemaa), Erhard Busek (Austria endine asekancler), Robert R. Reilly (Westminsteri Instituudi direktor, endine „Ameerika Hääle“ direktor) jpt.

Eesti Mälu Instituut

Siberi kalmistuturism

MTÜ Siberi Lood teeb tänuväärset tööd Siberis sundasumisel hukkunud eestlaste matmispaikade otsimisega. Janeli Jallai eestvedamisel on alates 2012. aastast käidud viiel ekspeditsioonil.

Alati on tähistatud avastatud matmispaigad kas ristide või siit kaasa võetud nimeplaatidega. Suureks abiks on olnud kohalikud elanikud, kellega koos omal ajal sundasumisel elati ning ka läbi aastakümnete kontakte hoiti. Nii on Janeli isa Otu Jallai kõrgele eale vaatamata alati kaasas olnud ja tema omaaegsed Siberi koolikaaslastel on kindlustanud südamliku vastuvõtu ning vajaliku abi töödeks. Selliseid suhteid kohalikega on tunnistanud kõik endised küüditamise ohvrid.

Ühine raske saatatus on neid kõiki ühendanud rahvusele vaatamata. Isa Otu küüditati 11-aastasena koos emaga 25. märtsil 1949 Krasnojarski kraisse Virumaalt Palmse vallast Sagadi Metsanurga külast. Põhjuseks oli vanaisa Valdu Jallai vahistamine juulis 1945, nädal pärast tema metskonnas toimunud haarangut metsavendadele. Toimunud lahingus hukkus 8 metsavenda. Neist üks oli naine, kes astus lahingusse, surmates hävitusgruppi juhtinud ohvitseri. Taas vabaks saanud Eestis püstitasid kohalikud elanikud neile kodukalmistule Eskule mälestusmärgi tekstiga: "Igavene au Teile! Nad ei alistunud. Vabana elasid, reetmisel hukkusid."

Esimese Siberi matka tegi Otu Jallai 1991. aastal üksi ja viis Belõi-Jari surnuaiale eestlaste kalmudele kolm peotäit Eestimaa mulda oma isa-ema haualt.

Esimese ühise reisi isaga Siberisse tegi Janeli 2012. aastal. Sundasumise kohas Altai rajoonis kohtuti paljude Otu Jallai Siberi koolikaaslastega. Kaasa oli võetud seal maetud virulaste nimedega metallplaat ja Belõi-Jari kalmistule püstitati kohalike ussuuri noormeeste abiga esimene mälestusmärk.

Janeli isa mõtles välja lihtsa mälestus-

märgi metallplaadiga, mis kujutab endast lahtist raamatut Siberi mulda jäänud inimeste nimedega. See sümboliseerib nende inimeste Eestis poolelijäänud eluraamatut.

Esimesel mälestusmärgil jäädvustati 83 inimese nimed, kes Virumaalt küüditatuna jäid Altai rajooni kalmistutele. 2014. aastal toimus teine reis neljaliikmelise meeskonnaga koos Mati Vihuriga Kääsmust. Seekord külastati Beja rajooni kalmistutele jäänud lähedaste haudu ning püstitati samalaadne mälestusmärk 62 virulase nimega.

Sellel matkal võeti Siberist kaasa peotäied mulda 11-lt kalmistult, kus puhkavad eestlased. Siit sai alguse uus mõte, leida kunagi Eestis mälestuspaik, kus võiks eksponeerida meie lähedaste kannatuste sümbolina Siberi kalmistute mulda. Täna on viie Siberi matka tulemusena kogunenud 29 kalmistult toodud muld.

2017. aasta Siberi reis toimus õe Annika soovil. Käidi Krasnojarski krai Verhni-Ussinski ja Idrini rajoonides ning Irkutski oblasti Ust-Ordõnski rajoonis. Püstitati kaks mälestusmärki ning tehti ettevalmistustööd kolmanda jaoks. Verhni-Ussinskis selgus, et arhitekt Kuno Raudel, kes oli seal sundasumisel, on valmimas suur graniidist mälestusmärk hukkunud eestlaste nimedega. See kaunis mälestusmärk avatigi pidulikult 2018. aastal.

Samal aastal tegi Janeli Jallai esmakordselt matka Siberisse iseseisvalt isata. Kaasas oli kolm sõpra. Tööd tehti Balahta, Karatuzi ja Tšeremhovo rajoonides. Korrastati eestlaste haudu, selgitati kohalike abiga unustusse jäänud matmispaiku ning lepiti kokku tulevaste tööde osas. Augustis 2019 toimunud Siberi matkal oli jällegi kohal juba 81-aastane isa Otu Jallai. Seekord käidi Balahta, Šarõpovo ja Tuluni rajoonides maetud eestlaste haudu otsimas ning mälestusmärke püstitamas. Selgus, et Tuluni rajoonis oli kahekordse üleujutuse tõttu lausa kriisiolukord välja kuulutatud ja mingit tööd



Balahta rajooni Tšistoje Polje külas asuv mälestusmärk. Foto: Janeli Jallai

seal teha polnud võimalik. Ometi oli õnnelik juhused, et sai ikkagi kohale sõita ja eestlaste matmispaiku välja selgitada.

Aastail 2012-2019 toimunud viie Siberi kalmistute külastamise retke kohta saab kokkuvõtvalt ütelda seda, et need on toimunud südame sunnil ja suures osas perekond Jallai ning nende lähedaste saatusekaaslaste omal kulul. Alles kahel viimasel, 2018. ja 2019. aastal on Eesti Represseeritute Abistamise Fond saanud võimaluse osaliselt toetada sõiduks tehtud kulutusi. Kogu MTÜ Siberi Lood kogutud matmispaikade info on nüüdseks sisestatud Eesti Mälu Instituudi elektroonilise memoriaali andmebaasi. Seni nimetutes Siberi haudades puhkavate eestlaste lähedased on leidnud hingerahu.

Lisame üleskutse Siberi matmispaikade infokampaania kohta.

Peep Varju



KOMMUNISMIOHVRITE
MATMISPAIGAD
VÕÕRSIL

anna teada matmispaigast:
info@siber.ee
522 9093 - Janeli Jallai
5627 4817 - Otu Jallai

Pilistveres mälestati okupatsiooniohvreid ja tähistati Memento 30. aastapäeva

23. augustil kogunesid Memento liikmed koos lähedaste ja mõttekaaslastega taas iga-aastasele kokkutulekule Pilistvere mälestusansambli juures.

Seekord oli tulijaid rohkemgi kui tavaliselt, mis näitab, et rahva oma algatusena kokku kantud leinakivikangrust alguse saanud memoriaal püsib inimeste südames vaatamata 2018. aastal avatud võimsamale Maarjamäe mälestuspaigale. Pilistvere on saatusekaaslastega kohtumise ja suhtlemise kohana asendamatu – mementolaste perepäevad, nagu ütles kord tabavalt Memento Liidu esimees Arnold Aljaste.

Aeg kulgeb, kuid Memento organisatsioon kestab ja tähistab juba oma 30. aastapäeva. Memento Ühendus oli esimene uus ja inimeste endi loodud organisatsioon taasiseseisvumisele ärkavas Eestis. Hoolimata paljude liikmete soliidsest vanusest on see ikka elujuline ja saatusekaaslasi ühendav liikumine. Mälestusväärne algus oli 25. märtsil 1989 Tallinna linnahallis, kui üle kogu Eesti tuhanded kommunistliku terrori ohvrid olid korraga koos. Rõõmu teeb täna see, et tegemiste juurde astuvad noored. Mälestust hoitakse alal.

Nii oli ka traditsioonilisel hoogsal lipufileel noorkotkaid-kodutütred näha. Anne Eenpalu avasõnadele järgnes EELK Pilistvere Andrease koguduse õpetaja Hermann Kalmuse mälestuspalvus, sisukas nagu alati.

Pikemalt võttis sõna justiitsminister Raivo Aeg. Tema sõnad kinnitasid, et repressioonide läbi kannatanud võivad justiitsministeriumilt ikka mõistmist ja tuge leida.

Siis kõneles EML juhatuse esimees Arnold Aljaste ja anti üle Memento teenetemärgid väarikatele liikmetele. Eesti Memento Liit andis tänu ja tunnustuse märgiks üle teenetemärgid suurepärase Kommunismiohvrite memoriaali loojatele, arhitektidele ja kunstnikele. Eesti rahvas on Maarjamäe memoriaali omaks võtnud ja 2019. aasta kevadel sai teatavaks, et Pariisis pälvis memoriaal rahvusvahelise tunnustuse. 2018. aastal püstitatud paljude riikide objektide seas sai meie memoriaal oma kategoorias esikoha.

Pilistvere genotsiidiohvrite memoriaal on pidevalt arenev ja sellel mälestuspäeval



Fotod: Ainu Purje

lisandus Eesti Endiste Poliitvangide Liidu mälestussammas, mille piduliku avamise ja õnnistamise viis läbi õpetaja Hermann Kalmus.

Vaba mikrofon lühisõnavõttudeks ei olnud seekord mitte Kivikangru juures, vaid pastoraadi lõunalauas. Kahjuks tähe-

lepanu kippus hajuma ja sõnavõtjaid oli tänavu vähem. Pärast söögipalvet tühjenesid supikausid kiiresti ja kringli juures oligi Memento 30. sünnipäeva tunne kohal. Ervin Lillepea ansambel esitas rahvalikke laule, neid samu, mida lauldi koos Siberi aastatelgi. Oli, mida koos meenutada.

Rahvusvaheline teaduskonverents "Kommunistliku terrori nekropol"

Eesti Mälu Instituudi ja Ühingu "Memoriaal" (Sankt-Peterburg) koostöös toimus 6.-7. novembril Filmimuseumis rahvusvaheline teaduskonverents "Kommunistliku terrori nekropol", kus käsitleti kommunistlike režiimide terrori ohvrite massihaudade otsingu, uurimistöö, mälestamise ja õigusliku staatuse küsimusi. Kõnelejateks olid kogenud spetsialistid Valgevenest, Eestist, Georgiast, Kasahstanist, Lätist, Leedust, Poolast, Venemaalt, Ukrainast, Sloveeniast, Kambodžast, Hispaaniast jm.

Konverentsi programm sisaldas järgmisi paneele:

- massihaudade otsingu, uurimise mälestamise ja õigusliku staatuse praktika ülevaade erinevates riikides;
- massihukkamiste dokumenteerimine ja arhiiviallikad, juurdepääs nendele ja uurimine;
- matmispaikade otsingud ja uurimine arheoloogiliste jt meetoditega;
- massihaudad kui mälestamispaigad.

S.M.:Kuidas Nõukogude repressioonid uurivad ajaloolased end Venemaal tunnevad? Kas teil on piisavalt tuge ja ressursi?

I.F.:GULAGi ja kuritegelikule režiimile osutatud vastupanu vastu tõusis huvi hüppeliselt 1980. aastate lõpust kuni 1990. aastate alguseni, tekkis tohutu nõudlus Nõukogude trauma eritlemiseks. Riik oli muutuste äärel: on väga haruldane, et Vene ühiskonnas valitseb üksmeel. Konsensuslikult keskenduti just terrorile, usuti, et selle mehhanismi mõistmine on edukate muutuste võti. Tollal valitses hinnangutes stalinismile täielik üksmeel: vahistamine, vangistamine ja tapmine on riigi toime pandud kuriteod. Kõik mõistsid, et edasi liikuda on võimatu, kui me seda punkti ei ammenda ja jätame kuritegudest rääkimata. Hilisema perioodi osas tekkisid lahkarvamused.

Pärast 1991. aasta võitu kommunistide putši üle andis toimunust hirmunud Jeltsin välja paar ukaasi kommunistliku partei ja KGB kohta. 1992. aastal pisendas aga põhiseaduskohus neid õigusakte: neid ei tunnustatud kehtetuks, kuid Nõukogude organite tegevuse hindamisest jäid välja kõige olulisemad sõnad kuritegelikkuse ja keelu kohta. Seejärel unustati teema ära ja terrorit uurinud ajaloolased ja uurijad tegutsesid 10–15 aasta vältel marginaalses tsoonis. Ühiskonnas leiti, et „oleme sellest juba kuulnud ja teame kõike“. Kuigi ei teatud midagi faktidest ja perekondade saatusest ega mõistetud terrori mehhanismi, öeldi: aitab sellest! Ajaloohuvi madalseis valitses 1993. kuni 2005. aastani ning sellise nurgataguse valdkonnaga tegelejaid ei häirinud keegi.

Miks langes avalik huvi järsult just 1993. aasta paiku?

1980. ja 1990. aastate vahetusel käis Venemaal võitlus ajaloo pärast. Alates 1987. aastast hakkasid inimesed tulema väljakutele loosungitega „Kus on meie isade hauad?“, „Avage arhiivid!“ jne. Seesugune massiliikumine oli kõigis NSVLi linnades. Memorial tekkis just

nende sündmuste najal. 1989. aastal kogunes Moskvasse konverentsile üle 200 Memoriali organisatsiooni.

Kui ütleme, et terror algas enamlaste riigipöördega, siis tähendab see, et kogu nõukogude võim oli ebaseaduslik. 1991. aasta putš toimus just siis, kui selle osas oli jõutud konsensusele. GKTŠP ehk Riikliku Erakorralise Seisukorra Komitee, mis pani toime 1991. aasta augustis riigipöördekatse kommunistliku partei ja NSVLi diktatuuri säilitamise eesmärgil, üks hüüdlauseid oli „Käed eemale meie kuulsusrikkast ajaloost!“. Putši järel öeldi, et peamine on see, et GKTŠP sai lüüa, ja rohkem pole meil ajalugu vaja. Kõik, kommunistid kaotasid, kuid kommunistlikku parteid ei nimetatud kuritegelikuks. Arvati, et saame selletagi hakkama. Väga mugav, muidugi.

Jeltsini ukaasidega algas Venemaal paljudest idabloki riikidest tuntud lustratsioon. Mainisite nõukogude organite seaduslikkuse ebaõnnestunud kontrolli põhiseaduskohtus. Tuleb välja, et puhastus kukkus läbi juriidiliste, mitte poliitiliste argumentide tõttu?

1991. aastal ei eristanud keegi õigupoolest juriidilist poolt poliitilisest: olime elanud ju kaua olukorras, kus seadused olid omaette ja õigus omaette. Ühesõnaga, valitses segadus. Jeltsin andis välja ukaasid, mis pidid saama hiljem seadusteks. Kuid põhiseaduskohus kukutas need läbi, kuna aastatel 1991–1993 käis tormiline avalik arutelu lustratsiooni üle liberaaldemokraatliku loosungi all „lõpetage nõiajaht“. Seda nõudis ühiskond, mitte võimud. Ka Memorialis ja endiste teisitimõtlejate seas oli nõiajahist loobumine vägagi levinud seisukoht.

Nii et Venemaa Föderatsiooni esimestel aastatel polnud terrori uurimisele riigivõimu tuge ega tehtud ka takistusi?

Jah, see oli ajutine kingitus, millest nüüd võib ainult unistada. Ka ühiskond ei tundnud mingit huvi terrori uurimise vastu. Nõudlust



Irina Flige. Foto: communistcrimes.org

Irina Flige on Nõukogude repressioonide uurimise ja inimõiguste kaitsmisega tegeleva valitsusvälise organisatsiooni Memorial Peterburi osakonna juht. Konverentsil „Kommunistliku terrori nekropol“ rääkis Flige punaterroriohvrite massihaudade uurimise olukorrast Venemaal. Temaga vestles Eesti Mälu Instituudi teavituse ja koostöö valdkonna juht Sergei Metlev. Intervjuu avaldati esmakordselt kultuuri- lehes Sirk.

pole, keeldu pole – mida me teeme? Sama lugu nagu Memorialiga oli ka kohalike ajaloomuuseumidega üle kogu riigi. Alati leidis üks inimene, kes astus direktori tahte vastu: direktor ei kiitnud teemat heaks ja selle uurimine oli justkui vabatahtlik tegevus, ehkki selle kallal töötav inimene oli muuseumi palgal. Teema marginaliseerumise aastail oli aega koguda dokumente, mõelda ja mitte pingutada kogu aeg info väljastamise nimel.

2005. aastal algas aga suur tagasilöökk.

Tegelikult hakkas putinism kuju võtma päeval, mil Putin oma ametikohale asus. 2000. aasta 7. mail toimus inauguratsioon: KGB alampolkovnikust tsaari õnnistas agent Drozdov, kelle nimi on Eestis hästi tuntud [Flige vihjab Eesti päritolu Moskva ja kogu Venemaa patriarhi Aleksiusi II kahtlustamisele KGBga koostöö tegemises Drozdovi varjunime all – toim]. Venemaa õigeusu kirik vaikib, kogu Venemaa vaikib.

Teine oluline episood on 20. detsember 2000. Esiteks on olnud see Tšekaa ehk erakorralise komisjoni [bolševistliku Venemaa esimene tsentraalne repressiivorgan – toim] ametlik tähtpäev alates selle asutamisest 1917. aastal. Sel päeval võeti vastu Venemaa uus hümn ehk Nõukogude Liidu hümn pisut muudetud kujul. Peamised muudatused hümnis tekstis: „Lenin“, „kommunism“ ja „partei“ asendati sõnadega „jumal“, „isamaa“ ja „suurriik“. Umbes viie aasta jooksul Vene võimud küll tõrjusid meie teemasid, kuid neil polnud oma

ideoloogiat. Tühja koha peale on ideoloogiat üsna keeruline tekitada, nii et selleks kulub mitu aastat. Ideoloogia moodustamisel tekib muidugi tohutu nõudlus ajaloomälu järele. Ükski ideoloogia ei saa hakkama pöördumise ajalooliste juurte juurde. Ja siis selgus, et üht-teist on juba võtta: ilma riigi osaluseta oli näiteks püstitatud umbes 1000 mälestusmärki, leitud matusepaiku, antud välja raamatuid.

Nii et ajaloomälu ja repressioonide ohvrite teema oli olnud vaba ja riik otsustas selle nii-öelda riigistada. Kas Venemaa ülikoolides on piisavalt akadeemilist vabadust, et uurida Nõukogude repressioone suvalise nurga alt? Või surutakse see julmalt maha?

Surutakse maha, aga mitte julmalt. Nõukogude võimu arvel on muidugi palju kuritegusid ja peamiselt on need inimsusevastased kuriteod. Kuid on ka muid, näiteks hävitati ajalooteadus. Seda kõike ei saa üleöö taastada. 1990. aastatel tulid kutselised ajaloolased meie teema juurde ühekaupa – koolkonda polnud. Tudengil oli aeg valida lõputöö teema, kuid juhendajat polnud. Mida ta oleks pidanud tegema? Vanad õppejõud töötasid endiselt ja mitte iga tudeng polnud valmis nendega konfliktlikult minema. Naljaga pooleks: antiikajaloolane ei hakanud ümber õppima. 1990. aastatel Nõukogude perioodiga tegeleenud ajaloolased surid lihtsalt välja või kolisid Euroopasse, kuigi ka see ei taganud alati edu.

Seega, kui Venemaal toimuksid praegu tõsised muudatused – ütleme näiteks, et võimude surve kahaneks –, siis poleks ikkagi kusagilt võtta suurt hulka inimesi, kes oleks võimeline repressioonide teemat käsitlema?

1990. aastatel said inimesed teha asju, millest olid kaua unistanud. Nüüd on olukord teine: nüüd on meil Putini ideoloogia ja oodatakse impeeriumi ja suurriigi hiilguse kiitmist. Peab mainima, et terrori ajalugu on seal sees: arvandmed on adekvaatsed ja sündmused nimetatud. Aga millise tooniga? Väga lihtsalt: jah, ohvraid oli. Vene inimene on üldiselt kannatlik: ohvrast on muidugi kahju, aga meie ehitasime, meie võitsime jne. See tähendab terrori kui sellise rehabiliteerimist, aga sedagi, et riik peab terrorit oma kodanike juhtimise edukaks mehhanismiks. Selline põhimõte („ohvraid oli, aga ehitati valmis“) õigustab terrori toimepanemist täielikult.

Mida saab teha, et repressioonide uurimine täielikult kokku ei kuivaks ja teadmised jõuaksid huvitatud inimesteni, olgu raamatutena või muudel andmekandjatel?

Meie integreeritud projektid on ülilmenud. Esimesena algatas Jan Ratšinski Memoriali Moskva osakonnas projekti, mille käigus loodi ühtne andmebaas, kuhu on koondatud kõik mäluarvutused, mis on ilmunud eri piirkondades, isegi väikestes küldes. Selles and-

mebaasis on praegu andmed umbes kolme miljoni inimese kohta. Kui võtta aluseks 12–14 miljonit ohvrit, siis arvutage välja, mitu aastat meil vaja läheb sellise tempo juures. Edulugusid on palju: ikka avaldatakse kuskil mõni raamat või tehakse hämmastav näitus. 2003. aastal õnnestus mul luua integreeritud programm „Terrori ja GULAGi nekropol“, mille raames kogume teavet kõigi enda leitud kuritegude toimepanemise paikade kohta, sest riik ei registreeri neid. See on oluline saavutus, sest juba 2010. aastaks oli kadunud osa neist matiskohtadest, mis leiti 1990. aastatel. Inimesed käisid kohapeal, ajakirjanikud kirjutasid lugusid – ja äkki, polegi! Teadsin kindlalt, et ühe Siberi linna serval oli kalmistu. Jooksin ühe 2003. aasta ekspeditsiooni ajal mööda linna ringi, et keegi näitaks, kuidas sinna saab. Olin meeletu: leidsime üles ja nüüd on see jälle kadunud! Siis tulingi terrori nekropoli projekti ideega välja.

Milline on massihaudade uurimise olukord Venemaal? Mitu ohvrit on õnnestunud ekshumeerida ja tuvastada?

Ebainimlikes tingimustes tapetute, hukatute ja surnute haua otsimine oli 1990. aastate alguses õigupoolest perekondlik tegevus. Ohvrite lapsed ja abikaasad olid veel elus. See oli üsna värske valu, kui ka möödas oli 10–20–30 aastat. Loomulikult oli nende haua otsimine rahvuslik-piirkondliku iseloomuga: eestlased otsisid omi, lätlased omi jne. Otsiti kindlast piirkonnast. Kui inimene viidi Tomskisse, siis ei maksnud teda Ufast otsida. 1990ndate alguses oldi selles äärmiselt edukad. Kui lugeda toonaseid ajalehti, siis leiab pidevalt lugusid selle kohta, kuidas N linnas oli kaks 80aastast vanameest näidanud noortele aktivistidele, kus laagri lähedal inimesi oli maha lastud või kuhu maetud. Selliseid leide tuli iga päev. Pärast 1993. aastat on kõik see olnud langustrendis. Kui rääkida praegusest olukorrast, siis on see endiselt traumaatiline, kuid palju leebemas vormis: tänapäeval otsitakse vanaisasid ja vanavanaisasid. Paratamatult on see juba ajalugu.

Kas Ukraina sõda ja Krimmi annekteerimist saab seostada totalitaarse minevikuga?

See on Putini toime pandud rahvusvaheline kuritegu. Paljud inimesed on sellele reageerinud, pöördudes ajaloo poole. Sõda ajaloo pärast, millest me alguses rääkisime, ei ole kuhugi kadunud. Nüüd on paljudest mälupaikadest saanud kohad, kus näidatakse üles solidaarsust praeguste poliitvangidega. Sellised kohad tõmbavad inimesi. Võin näitena tuua Karjala Sandarmohhi, kus 5. augustil tuleb metsa umbes 300 inimest ja nad räägivad vaid mineviku ja oleviku seostest ning meie aja poliitvangide toetamisest – ajaloomälu aktiveeritakse jõuliselt. Praegu tuntakse huvi kõige vastu. Mis oli lubatud? Kuidas anti vanglas üle

pakke Nõukogude aja lõpus? Mida laagrisse sõpradele viidi? Kui suhtlen põlvkonna võrra nooremate inimestega, küsivad nad, kas vangidele teed tohtis viia. Teed tohtis, aga kohvi ei lubatud. Kui mu mees oli laagris 1960. aastatel, võis viia nii teed kui ka kohvi.

Kuidas suhtute neisse, kelle Nõukogude režiim hävitas, kuid kes olid enne seda teeninud selle julgeolekuasutustes? Eestis on kõik ilmne: Eesti oli okupeeritud ja inimesi, kes otsustasid teadlikult Nõukogude režiimi teenida, ei saa pidada selle süütuteks ohvriteks. Venemaal on olukord palju keerulisem.

Venemaal pole lustratsiooniseadust, kuid ka meil on küsimus püstitatud. Kui Ježov [1940. aastal hukatud, terrori üks olulisematest läbiviijatest siseasjade rahvakomissarina – toim] lasti maha Jaapani spioonina, siis see ei vastanud tõele. Kohtutoimikus pole tema kuritegudele vihjetki. Peaks olema kaks eri protsessi sama inimese puhul, ka seda juhtub. Teda ei saa rehabiliteerida, kuna ta on kurjategija, kuid pole ka ühtegi dokumenti selle kohta, et ta on kurjategija. Peamiselt ollakse nõrduinud just selle pärast. Kõiki timukaid ei ole tapetud ega vangistatud. Kuid meil pole seadust, kus terrorit on nimetatud riigi kuriteoks.

Kas Venemaal on olnud vähemalt üks juhtum, kui Nõukogude repressioonide teemal on algatatud juurdlus ja see on ka lõpule viidud või jõudnud vähemalt mõnda loogilisse faasi?

Ei. Juurdlusi on olnud kahe sula ajal: 1939. aastal ja Hruštšovi ajal. Need olid siiski väga pealiskaudsed. Viimasel kolmekümnel aastal pole midagi sellist ette tulnud. Venemaal nõutakse väga sageli Ježovi rehabiliteerimist, kuna ta tõesti polnud ei Jaapani ega Inglise spioon.

Kas Venemaal viimasel ajal kasvanud huvi lähiajaloo vastu võib viia kommunistliku ideoloogia ja selle alusel üles ehitatud režiimi selge hukkamõistuni suurema osa elanikkonna poolt? Ehk viib see vähemalt Nõukogude režiimi stalinistliku perioodi repressioonide võrdsustamiseni natsi-Saksamaa kuritegudega?

Venemaal on huvi Nõukogude riigterrorit puudutava vastu plahvatuslikult kasvanud – tahetakse mõista selle mehhanismi. Tänapäeva riigterror on Nõukogude omaga tüpoloogiliselt sarnane, kuid üleüldiseks hukkamõistuks ja võrdsustamiseks pole ühiskond valmis. Putinism pole ikkagi kommunism. Putini ja Nõukogude režiimi saab muidugi võrrelda: nii eelmise kui ka praeguse režiimi esindajad leiavad, et neil on õigus tappa. Venemaal sõidavadki kaks poolt. Esimene leiab, et riigil on õigus riigi huvides tappa ükskõik keda. Teine pool – ühiskond – ütleb: teil pole selleks õigust, sest mul on õigus elada ja vaba olla. Niisugune ongi Venemaa tänapäev.

101 aastat Tartu vabastamisest 14. jaanuaril 1919

14. jaanuaril 2020, algusega kell 14.00 toimus Tähtvere pargis taastatud Vabadussõja monumendi juures Tartu vabastamise mälestusüritus. Üritust viis läbi MTÜ Tartu Memento.

Tartu Memento esimehe Enn Tarto sõnavõtt:

„Austatud üritusest osavõtjad, härrad ohvitserid, lugupeetud ametnikud, kaitseliitlased, korporandid, üliõpilaste esindajad, mementolased, kaasvõitlejad ning kaaskannatajad, lugupeetud daamid ja härrad. Vastavalt traditsioonile alustame Tartu Memento üritusi leinaseisakuga:

Me mälestame ja leiname kõiki Vabadussõjas langenuid, Tähtvere väljadel Eesti vägede võidukas lahingus langenuid, Krediitkassa keldris hukatuid, kus bolševikud tapsid 19 süüta isikut, meie keskelt lahkuvaid mementolasi ja nende sugulasi, lahkuvaid kaasvõitlejaid ja kaaskannatajaid. Meie keskelt on lahkunud aastataguse ürituse korraldaja siin Tähtvere pargis Endel Uudevald. Kaastunne tema perele ja kõikidele leinajatele.“

Monumendist vasakule poole kogunesid üliõpilasorganisatsioonide esindajad. Kohal olid EÜS Põhjala, korp! Vironia, korp! Filiae Patriae ja korp! Indla lipuvalve.

Paremal olid Enn Tarto, Tartu Memento juhatuse liikmed Jaan Haring, Tiina Margus, Ruth Lajal, Maret Väljak ning Liidia Post ja teised üritusest osavõtjad lippude ja pargadega.

Erakordselt südamliku mälestuspalvuse viis läbi Tartu EELK Pauluse koguduse õpetaja Kristjan Luhamets. Mälestuspalvust jätkas preester Vadim koos saatjaga.

Vastavalt traditsioonile anti esimesena sõna Tartu linna esindusele. Lühisõnavõtuga esines ja pärja asetask Tartu abilinnapea Reno Laidre. Seejärel paluti Tartu Kaitseliitu esinema, lühisõnavõtuga esines ja pärja asetask Tartu Kaitseliidu esindus. Pärja asetask ka korp! Vironia esindaja.

Tartu Memento pärja asetaskid Tiina Margus, Ruth Lajal, Maret Väljak, Liidia Post ning Enn Tarto. Jaan Haring hoidis Tartu Memento lippu. Seejärel asetaskid pärjad ja küünlad teised kohalolnud.

Ürituse ametliku osa lõpetas Enn Tarto sõnavõtuga: *„Ma tänan südamest kohaletulnuid. Täna on osavõtjaid eriti palju. Olen veendunud, et tänane üritus ja üritusest osavõtjad aitavad kaasa, et Eesti riik, eesti rahvas, eesti keel ja meel jäävad püsima! Aidaku meid Jumal!“*

Enn Tarto

Tartu Memento esimees, Kaitseliidu auliige



Fotod: Tartu Memento fotokogu

Vabariigi Presidendi kantselei, Välisministeerium, Justiitsministeerium, Eesti Post, Eesti Mälu Instituut, Vabamu ja Mittetulundusühingute Liit korraldavad koostöös sarnaselt eelmisele aastale Eesti Kommunismiohvrite memoriaalis **23. veebruaril** ürituse

“Eesti südames. Me hoime nõnda ühte”,

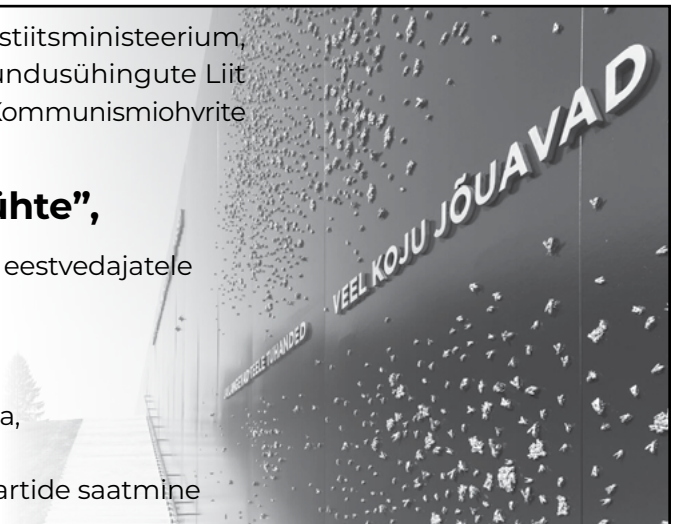
kus avaldatakse tänu julgetele ja tegusatele Eesti elu eestvedajatele läbi aja, ka nendele, keda meie seas enam ei ole.

Kava

11.30 ekskursioonid memoriaalil

12.00 Vabariigi Presidendi kõne ja tseremoonia, loetakse ette mälestusi ja kõlab muusika

12.30 ekskursioonid soovijatele, tasuta postkaartide saatmine



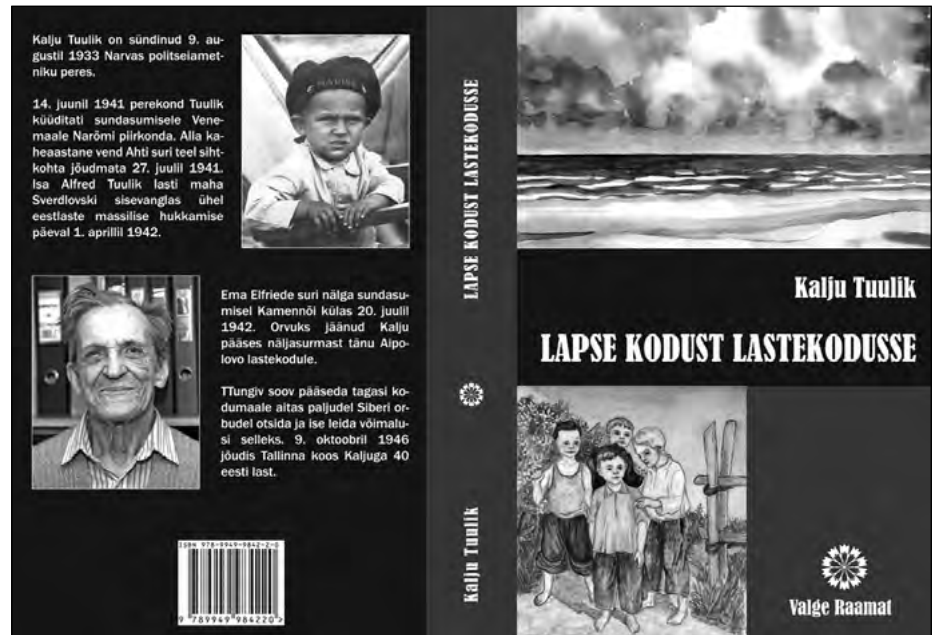
Kalju Tuulik jäädvustas Siberi laste loo

Kalju Tuuliku raamat ei ole tavaline mälestuste raamat Siberi lastekodu eesti lastest. See on aastakümneid kestnud uurimistöö tulemusena valmis saanud raamat 14. juunil 1941 Eestist küüditatud virulaste saatusest.

Narvast 7-aastasena küüditatud laps nägi Siberis nälgides paljude lähedaste surma.

Pärast ema näljasurma 20. juulil 1942 viidi orvuks jäänud Kalju Aipolovo lastekodusse. Ta puutus seal kokku väga mitme rahvusest saatusekaaslastega. Pääsenud tänu sugulaste otsingutele 1946. aasta oktoobris kodumaale tagasi, tuli temal siin täiendavalt läbi elada kõik need raskused, mida meesugustele rahvavaenlaste lastele nõukogude diktatuurivõim kogu eluks kaela määris. Sügavale endasse peidetud valu läbi elades, tuli sageli endalt küsida: „Miks meie tublid ja elus hakkama saanud vanemad pidid hukkuma ilma, et oleksid saanud päästa kannatustest oma lapsi. Miks pidid emad näljasurma valima, et säiliks lootus mõnegi lapse ellujäämiseks?“

Kalju kogus sahtlisse mälestusi ning otsis ja kohtus endiste Siberi lastekodu lastega veel enne, kui 25. märtsil 1989 Memento organisatsiooni loomisega sai alguse sõna otseses mõttes üldrahvalik liikumine Eestis kommunistide kuritegude väljaselgitamiseks. Memento Tallinna Ühenduse asutajaliikmena oli ta kõigi 1941. aasta Siberi orbude kokkutulekute peakorraldaja. Kuid kõige tähtsamaks osaks tema tegevuses kujunes uurimisreis Siberisse sundasumise pai-



kadesse Vasjugani soodes augustis-septembris 1989. Kaks Aipolovo lastekodu endist kasvandikku, Kalju Tuulik ja Mäetaguselt küüditatud Jüri Lehtrand sõitsid läbi kõik sealsed lastekodud ja kohtusid Siberisse jäänud Eestist pärit saatusekaaslastega. Neil kahel õnnestus sealsete omainimeste abiga saavutada maksimaalne tulemus. Kohaliku juhtkonna toel oli kindlustatud transport ja ligipääs kõikjale. Tutvuti lastekodudes vanade sõjajärgsete registreerimise raamatutega ning kokku õnnestus välja kirjutada andmeid ligi 200 eesti, läti ja leedu lapse kohta. Kalju ja Jüri koostasid mitmeaastase uurimistöö järel täpse andmebaasi Viru-

maalt pärit 1941. aastal küüditatud Eesti laste saatusest.

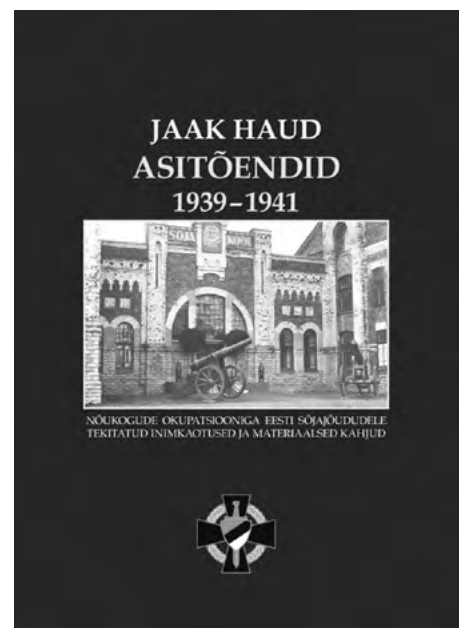
Kalju Tuuliku lugu on pühendatud nendele Virumaa lastele, keda kommunistide terrorirežiim juunis 1941 surmateekonnale saatis. Neilt võeti ära kõik: kodu, vanemad, kodumaa ja mälu. Tehti võimatuks kodumaale pääsemine, määrates ka lastele 20-aastane sundasumise karistus elamiseks võimatutes oludes. Eestluse elujõud oli see imevägi, mis tõi surma mõistetud Siberi orvud mõnel juhul koju tagasi.

Peep Varju

Eesti Eruhvitseride Kogu toetusel on ilmunud raamat "Asitõendid 1939-1941"

Autor Jaak Haud esitab hästi dokumenteeritud uurimuse militaarkahjustest, mida põhjustas esimene nõukogude okupatsioon 1940. aastal Eesti Kaitseväge varade röövimisega. Eesti Panga ekspertinnangut kasutades on relvastuse ja varade maksumus ümber arvestatud tänapäeva, 2016. aasta augustikuusse. Esimese okupatsiooniaasta militaarkahjuste kogusumma ületab 498 miljonit USA dollarit. Lisatud originaaldokumentide koopiad Punaarmee esindajate allkirjadega ja Saksa armee templiga on kindlad asitõendid kahjunõude esitamiseks. Vastuvaidlematud asitõendid.

Raamatu esimene osa hõlmab Eesti ohvitseride inimkaotusi kolme okupatsiooni aastail. See on koondkokkuvõtte kõigest senistest uurimustest, mida alustasid Vello Salo ja Lembit Lauri ning jätkasid riiklik komisjon ORURK, Memento Registribüroo ja vabadusvõitlejate mitmed ühendused. Kokku on ohvreid 1311 Eesti ohvitseri. Juunikuus 2019. aastal avatud Tondi sõjakooli memoriaalil on need nimed eesti rahvale teatavaks tehtud.



Balti Apell 40 ja Euroopa Parlamendi resolutsioon 19. septembrist 2019.

Eesti Vabariik 100 meeldejäivate sündmuste seas tuleb kindlasti nimetada kahte, mis on seotud meie iseseisvuse taastamisega. Esimene neist sai alguse 23. augustil 1979. aastal, kui 40 vaprat Leedu, Läti ja Eesti kodanikke koostasid läkituse okupeeritud Balti riikide iseseisvuse taastamise nõudega. Läkitus sai nimeks **Balti Apell** ja tähendas alla kirjutajatele vangistust Gulagi sunnitöölaagrites. 40 aastat hiljem autasustati tänutahvlitega Eesti Välisministeeriumis korraldatud pidulikul tseremoonial nelja alla kirjutajat: Enn Tartot, Mart Niklust, Erik Udami ja Endel Ratast. Välisminister Urmas Reinsalu ütles oma kõnes, et Balti apell oli vapper diplomaatiline samm sellel ajal, kui okupeeritud Eesti riik ei saanud iseseisvat välispoliitikat ajada. Sõna võtsid ka Leedu ja Läti suursaadikud. Kui Enn Tarto ja Mart Niklus said isiklikult tänu vastu võtta, siis meie hulgast lahkunud Erik Udami ja Endel Ratase nimel said tänutahvlid kätte nende lapsed.

Balti Apelli tähendust kolme Balti riigi vastupanuvõitluses okupatsioonivõimu vastu rõhutati ka 20. augustil toimunud Vabariigi Presidendi taasiseisvumise päeva vastuvõtul Kadriorus. Eesti ja Leedu presidendid Kersti Kaljulaid ja Gitanas Nausėda andsid koos traditsioonilise iseseisvuse taastamise tänukeele Balti apellile. Tänukeele paluti vastu võtta Enn Tartol.

Balti apelli tähendusest Euroopa lähiajaloo saime tugeva kinnituse kuu aega hiljem, kui 19. septembril 2019 **Euroopa Parlament võttis vastu resolutsiooni** Molotov-Ribbentropi pakti 80. aastapäeva puhul. Resolutsioon fikseerib täpselt, kuidas N. Liidu ja Natsi-Saksamaa sobingu tulemusena alustati Teist maailmasõda ja sellele järgnesid mõlema agressori sõjakuriteod. Euroopa ajaloo mälu tähtsust rõhutades nimetatakse resolutsioonis vastupanuvõitluse reas **Balti apelli, Balti ketti, Poola vastupanuvõitlust** kahel rindel mõlema okupatsioonivõimuga ja teisi sündmusi. Resolutsioon fikseerib Venemaa tänased valed, mis jätkuvalt püüavad nimetada sõjasüüdlastena agressori ohvriks langenud Balti riike, Poolat ja ka lääneriike. Kurb on tõdeda, et selle dokumendi on meie nn peavoolu meedia täielikult maha vaikinud.



Foto: Presidendi Kanteleid fotokogu.

In memoriam Kalju Mätik 16.09.1932 - 02.10.2019

Sinu nimi iseloomustab Sind kõige paremini - mees kui kalju igal ajal igas paigas - koolis ja ülikoolis (TPI elektriinsener 1959. aastast), tööl ja ka veel kõrges eas langevarjuhüppeid harrastades, põranda all, vanglas ja vabas riigis... Oma põhimõtetest ei loobunud Sa eales. Ja oskasid seejuures säilitada huumorimeele igas olukorras koolipõlvest peale. Paar seika, millest ise oled rääkinud. Kui koolis - aasta oli siis igal juhul enne 1951 - õpetaja palus laulda riigihümni, aga ei täpsustanud, millise riigi hümni, laulsid Sina Eesti Vabariigi hümni! Või teine juhus, mis ENSV kohtuniku nii piinlikku olukorda pani, et ta ei suutnud isegi süüdistuskokkuvõtet ette lugeda: "Kui ei oleks meisesuguseid, siis kehtiks tänapäevani pärisorjus ja paljusid siinlõhijaid, ka teid, müüidaks ja ostetaks nagu koeri või hobuseid." Ilmselt see realistlik huumor aitas Sul üle elada vangistuse aastad Patareis, Lefortovo vanglas, Moskva psühhiaatriakliinikus ja Permi range režiimiga koloonias aastail 1974 - 1980.



Ja Sul oli õigus, kui ei oleks olnud sinusuguseid optimiste, kes - juba või veel - 1970ndate alguses uskusid, et Eesti iseseisvuse taastamine on võimalik, ei oleks seda ka juhtunud. Lühikesel perioodil jooksul (1970-1974) suutsid Sa koos kaaslastega kirjutada ja levitada Eesti Rahvusriinde programmi eesmärgiga taastada demokraatlik riigikord Eestis ja viia läbi referendum Eesti riikliku staatuse määramiseks, Eesti Demokraatliku Liikumise programmi Eesti riikliku iseseisvuse taastamiseks. Sa jõudsid välja anda 6 numbrit põrandaalust ajakirja "Eesti Rahvuslik Hääl". Sa osalesid koos Leedu vabadusvõitlejatega ÜRO-sse lähetatud memorandumite koostamisel 1972. aastal. Balti riikide iseseisvuse taastamise nõudmisega memorandum jõudis lõpuks 1974. aastal ÜRO peasekretäri kätte tänu USA-s tegutsenud baltlaste ühisorganisatsioonile BATUN.

Sinu vastupanuvõitlus jätkus pärast vangistusest vabanemist. Osalesid Molotov-Ribbentropi Pakti Avalikustamise Eesti Grupis (MRP - AEG, 1987), osalesid esimesel Hirvepargi miitingul 23. augustil 1987 ja kõigil järgmistel. 1988. aastal olid üks Eesti Rahvusliku Sõltumatuse Partei asutajatest.

Tegevust taasiseisvunud Eesti Vabariigis jätkasid radikaalsemates erakondades - Eesti Vabakadeparteis, Põllumeeste Kogudes ja Eesti Iseseisvusparteis. Aastal 2006 andis Vabariigi President Sulle kui Eesti Vabariigi taastajale ja edendajale Riigivapi IV klassi teenetemärgi. 2018. aastal tunnustas Justiitsminister Sind vastupanuvõitlejana ja lähiajaloo talletamise eest Vabaduse Tammepärja aumärgiga.

Sa olid alati kohal, kui kusagil oli toimumas midagi tõeliselt rahvuslikku. Puhka rahu, hea söber ja võitluskaaslane, Eesti Vabariigi taastaja ja hoidja !

**Eesti Vabakadepartei
Eesti Endiste Poliitvangide Liit
Eesti Iseseisvuspartei
Põllumeeste Kogu**

Vastupanuvõitluse päev

22. septembril tähistas Eesti vastupanuvõitluse päeva, mis on pühendatud kõigile Eesti inimestele, kes ei alistunud ja osutasid okupatsioonivõimudele vastupanu, eesmärgiga taastada Eesti Vabariigi iseseisvus. Päev algas tava kohaselt pargade asetamisega Otto Tiefi kalmule.



Foto: Heidi Tooming

Eesti Mälu Instituudi algatusel toimus vastupanuvõitluse päeva tähistamiseks Patarei vanglas arutelu teemal „Vabadusvõitlus: võit hirmu ja surma üle“.

Ettekande Eesti metsavendlustest pidas Kaitseväe juhataja kindralmajor Martin Herem. Metsavendluste uurija, ajaloolane Martin Andreller; semiootikaprofessor Mihhail Lotman ning psühholoog ja kaitseliitlane Grete Arro juurdlesid koos publikuga, miks on inimesed totalitaarse režiimiga võideldes valmis loobuma isiklikust vabadusest ja oma elu ohtu seadma ning millest sõltub vastupanu edukus.

Arutelule eelnesid mälestushetked Patarei hoovis vabaduse nimel 1940–1991 kannatanute mälestustahvli juures. Kõnelejad justiitsminister Raivo Aeg ja Riigikogu Eesti metsavendluste traditsiooni hoidmise toetusrühma esimees Eerik-Niiles Kross. Endrik Üksvärava esituses kõlas „Palve“ ja „Paul Randmaa metsavendade salga hümn“.

Eesti Mälu Instituudi teadur-kuraator Martin Andrelleri sõnul on metsavendade puhul üks asi selge: „tegemist oli inimestega, kes ei soovinud Nõukogude võimule alluda ning olid kindlad, et varem või hiljem tuleb oma riigi ja rahva eest relvaga seista“.

“Vastupanu vorm võõrvõimule küll muutus ajas, kuid selle idee ei muutunud. Mälestus vabast Eestist ja salajane soov seda taas näha ei kadunud rahva teadvusest. Täna sel päeval peaksime aga julgelt oma ajaloole otsa vaatama ja sellest mõistuspäraselt rääkima”, ütles Andreller.



Foto: Eesti Mälu Instituudi fotokogu



Foto: Heidi Tooming

1944. aasta paadipõgenike monument Puise Ninas Läänemaal

2019. aastal möödus 75 aastat eestimaalaste suurvõgenemisest lähenevate punavägede eest, mille käigus lahkus Eestist hinnanguliselt umbes 70 tuhat inimest, kellest mitte kõik ei jõudnud õnnelikult üle mere, väga paljud leidsid oma otsa sügiseses tormises meres. Selle sündmuse tähistamiseks algatas Harjumaa Memento mõtte püstitada mälestusmärk. Suur oli üllatus, kui nad olid valmis seda tegema Läänemaale, sellele kohale rannas, kus paljude põgenike seas olid ka Eesti valitsuse liikmed. Monumendi idee kandja oli harjulane Heidi Ivask, kes oli 75 aastat tagasi ema süles just Puise ninas paati oodanud. Sinna randa olid jõudnud põgenevad inimesed üle Eesti. Nende seas oli palju silmapaistvaid eestlasi, meie kultuuri- ja vaimuinimesi. Ühel fotol näeme Paul Kerest ja Tiit Kuusikut peredega. Puise tee äärde jäävas Põgari palvemajas pidas Otto Tiefi juhitud Eesti valitsus oma viimase istungi 21. septembril 1944. Nii nagu Heidi koos ema ja õega, nii ka valitsuse liikmed olid sunnitud minema tagasi, sest paate rannas ei jätkunud. Rootsisis tegutsenud pagulaste poolt Valitsuse liikmetele määratud kiirpaat hilines mitu päeva ebasoodsate ilmastikuolude tõttu. Saabunud kohale, ootas paat põgenikke eemal, teisel pool laidusid, sest punavägi oli juba jõudnud Läänemaa rannikule. Sinna laidudele jõudis vaid O. Tiefi valitsuse riigisekretär Helmut Maandi ja ta pääses Läänemaa. H. Maandil oli kaasas ainus säilinud Riigi Teataja number, milles avaldati Vabariigi Presidendi ülesandis Jüri Uluotsa käskkiri Vabariigi Valitsuse ametisse nimetamise kohta. Nii jõudis ikkagi Rootsi meie Eesti riigi juriidilist järjepidevust kinnitav dokument ka sellel kõige raskemal hetkel.

Monumendi koht sai valitud ja kokkulepe maa kasutuseks sealse Kõrti talu inimestega sõlmitud. Kivi leiti Ungru Kivi karjäärist. Pika vaidluse teemal, mis kivile peaks tulema, lõpetas skulptor Aivar Simson ühe hetkega, kui oli rannal paar minutit ringi vaadanud: „Kivile peab saama ema, lapse ja kohvriga!“



Ühisfoto paadipõgenike monumendi avamisel.

Foto: Läänemaa Memento kogust

Algus eelmisel lehel

Kuna skulptuuri valmimiseks aega nap-
pis, siis otsustasime kivi koos plaatidega
ikkagi avada sellel aastal vastupanuvõitluse
päeval, 22. septembril. Koos skulptuuriga
avatakse mälestusmärk tervikuna siis juba
22. septembril 2020. aastal kell 16.00. Just sel
ajal lõpetavad Kaitseliidu korraldatud rahva-
matkal osalejad, kes stardivad Ridala kiriku
juurest ning jõuavad mälestusmärgini Puise
ninas - nii nagu oli see ka käesoleval aastal.

Puise ninas olev kivi on 2 meetrit kõrge
ja kaalub 10 tonni, juba valukojas olev skulp-
tuur on kõrgusega 1,2 meetrit. Kivil olev
plaat kannab Aidi Valliku just selleks puhuks
kirjutatud luuletust:

*"Mis saab küll nendest, kes läevad?
Ja mis saab sellest, kes jääb?
All sõjatormise taeva
kuidas hoida kinni veel käest?
Huulil on armsate nimed,
merevesi ja kodude tuhk.
Valus jäämine. Valus minek.
Rannal tormilainete uhk."*

Kivi vasakul küljel on plaat tekstiga:
*"Mälestis on pühendatud 1944. aasta
suurpõgenemise meenutuseks, avatud 22.
septembril 2019. aastal, mil toimumust on
möödas 75 aastat.*

*Idee: Heidi Ivask, maaeraldus: perekond
Milvek, skulptuuri idee ja teostus: Aivar Simson
(Seakiüla), kivitööd: OÜ Ungru Paekivi, tekst:
Aidi Vallik, pühitses vaimulik Küllike Valk"*

*Toetajad: Eesti Memento Liit, Eesti Rep-
resseeritute Abistamise Fond, Mati Kukk,
Sepikoja talu, Puise Nina talu, Albert Tamme,
Kuno Raude, Mehis Born, Ott Liivlaid,...*

Kivisse raiutakse kõikide toetajate
nimed, kes annetavad mälestise fondi 100
või rohkem eurot, alates 5 eurost saab
annetaja nimi üles tähendatud brošüüris,
mis saab valmis 22. septembriks 2020. Me
ootame teid teise järgu avamisele Puise ninas
Läänemaal. Tulemas on ka meie pagulased
Rootsist, kes toetavad aktiivselt annetuste
kogumist kogu kompleksi heaks.

22. septembril 2019 toimunud mälestus-
kivi avamise tseremoonial kõneles ajaloolane



Mati Mandel, kes andis ülevaate 1944. aastal toimunud Eesti kaitselahingutest ning suurest põgenemisest Läände. Põgenikena hukkusid tuhanded tsiviilisikud ja me ei saa kunagi teada täpseid andmeid hukkunutest. Aga me teame kindlalt, et need hukkunud Eesti kodanikud olid Punaväe sõjakuritegude ohvrid. Kaitsete põgenike paate uputasid halastamatult punalendurid ja vaenlase sõjalaevad. Punase Risti eraldusmärkidega sanitaarlaevad nagu seda oli Moero tuhandete sõjahaavatute ning põgenikest naiste ja lastega lasti põhja niisama kõhklemata. See oli räige sõjakuritegu, mille eest autasustati mitmeid Nõukogude Liidu kangelase tiitliga.

Mälestusmärgi avamisel esines sõnavõtuga üks nende traagiliste sündmuste kaasaegne ja elav tunnistaja, riigisekretäri Helmut Maandi poeg Jaak Maandi.

Arnold Aljaste

Läänemaa Memento esimees

See skulptuur on mõeldud paigaldada paadipõgenike mälestuskivile



Soovides olla osaline
mälestise loomisel,
on Teil võimalik annetada
pronksskulptuuri fondi.
Annetaja nimi (alates 5 eurost)
tähendatakse üles brošüüris,
mille avaldame
22. septembril 2020. a.
100 ja rohkem euro annetaja
nimi saab raiutud lisatahvlile
(võite jääda ka anonüümseks)

Eesti Memento Liit
EE101010220007347015
Selgitus "Mälestis"